

Руслан Тополевський

кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
Львівської лабораторії прав людини і громадянина НДІ
державного будівництва та місцевого самоврядування
НАПрН України, доцент кафедри загально-правових
дисциплін Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ
(Львів, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9983-3322>
Researcher ID: <https://www.researchgate.net/profile/Ruslan-Topolevskiy>
rtopole@gmail.com

DOI: 10.33498/Юш-2023-06-085

УДК 341.231.14+341.322.5

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЛЮДСЬКИХ ПРАВ І ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ПІД ЧАС АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ПЕРЕДУМОВИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

АНОТАЦІЯ. Агресія Російської Федерації (РФ) проти України поставила перед світовою спільнотою та українським суспільством низку питань, без вирішення яких існування як сучасної системи міжнародного права загалом, так і міжнародного права людських прав і міжнародного гуманітарного права зокрема в подальшому неможливе. Серед таких питань – дієвість існуючих механізмів притягнення винних держав та винних осіб до відповідальності за масові порушення людських прав і міжнародні злочини, оновлення системи міжнародних інституцій для запобігання подібної ситуації у майбутньому.

Практичне застосування цих механізмів передбачає теоретичне осмислення їх результатів. Комплексність підходу притягнення до відповідальності за міжнародні злочини, спричинені агресією, потребує не лише застосування різних міжнародно-правових, регіональних і національних інструментів та механізмів, а й їхнє узгодження як єдиної цілісної системи. Остання дала б змогу максимально ефективно притягнути до відповідальності не лише державу, а й винних осіб, які приймали відповідні рішення, віддавали накази чи безпосередньо здійснювали міжнародні злочини чи вчиняли масові порушення людських прав.

Мета статті – огляд й упорядкування правових інструментів притягнення до юридичної відповідальності за порушення людських прав і вчинення воєнних злочинів унаслідок російської агресії в Україні, висвітлення наявних напрямів і підходів для формування комплексного бачення та використання таких засобів та інструментів.

Встановлено, що питання притягнення до міжнародної юридичної відповідальності за порушення людських прав і міжнародних злочинів внаслідок російської агресії в Україні залишається предметом дослідження з боку низки міжнародно-правових інститутів. У зв'язку з цим залишаються невирішеними такі проблеми, як притягнення до відповідальності російських посадовців за агресію, екстрадиція винних осіб з території РФ до відповідних міжнародно-правових інституцій, формування реєстру шкоди, заподіяної внаслідок агресії та оцінка цієї шкоди, фіксація

© Руслан Тополевський, 2023

на належному процесуальному рівні воєнних злочинів та порушень людських прав, учинених унаслідок російської агресії в Україні.

З'ясовано, що притягнення до юридичної відповідальності за агресію та порушення людських прав і міжнародні злочини має забезпечуватися на таких рівнях: “доказовому” (фіксація міжнародних злочинів, первинна та основна); інституційному (створення нових і належне функціонування чинних міжнародно-правових та національних інституцій для узагальнення фактів та доказів, здійснення їх оцінки та винесення рішення); забезпечувальному (доставка підозрюваних осіб до відповідних інституцій, арешт і конфіскація майна для забезпечення компенсації за вчинену шкоду, виконання рішення міжнародних інституцій).

Для відновлення справедливості та забезпечення належного функціонування міжнародного права міжнародне співтовариство має вирішити такі завдання: визнання агресії РФ злочинною, притягнення до міжнародної відповідальності винних посадових осіб Російської Федерації та держави загалом, матеріальна компенсація постраждалим особам та їхнім родичам, створення системи відновлення економіки та довкілля України, що постраждали внаслідок російської агресії.

Ключові слова: права людини; міжнародні злочини; агресія; міжнародне гуманітарне право; відповідальність за агресію; воєнні злочини; відповідальність за міжнародні злочини.

Агресія Російської Федерації (далі – РФ) проти України поставила питання про те, як у майбутньому може існувати міжнародна система захисту людських прав та міжнародного гуманітарного права. Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН), як і інші міжнародні інституції, виявилася неготовою до цього виклику, особливо, коли державою-агресором є держава, яка займає в Раді Безпеки ООН місце постійного члена замість СРСР. Саме тому притягнення до відповідальності РФ є ключовим моментом для відновлення належного функціонування міжнародного права, оскільки своїми діями РФ порушила низку як міжнародних двосторонніх договорів, так і сам Статут ООН. Відповідно, належне покарання агресора є невід'ємною умовою запобігання подібних актів агресії в майбутньому.

Метою дослідження є огляд та упорядкування правових інструментів притягнення до юридичної відповідальності за порушення людських прав та вчинення воєнних злочинів внаслідок російської агресії в Україні, висвітлення наявних напрямів та підходів для формування комплексного бачення та використання таких засобів і інструментів.

Особливості притягнення до юридичної відповідальності за масові порушення людських прав та міжнародні воєнні злочини ставало предметом розгляду багатьох досліджень. Після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну в лютому 2022 р. одним із правників, які ініціювали заклик притягнути керівництво РФ за злочин агресії¹, був Ф. Сендс².

¹ Philippe Sands, 'Putin's use of military force is a crime of aggression' (*Financial Times*, 28.02.2022) <<https://www.ft.com/content/cbbdd146-4e36-42fb-95e1-50128506652c>> (accessed: 06.06.2023).

² Philippe Sands, 'Why we need a new Nuremberg trial to make Putin pay: From Britain's leading expert on crimes against humanity Philippe Sands, a powerful personal plea for the world to hold a tribunal like the

У подальшому він продовжував обґрунтовувати необхідність створення окремого міжнародного суду щодо злочину агресії³. Питання притягнення до юридичної відповідальності керівництво РФ за порушення людських прав та вчинення міжнародних злочинів викликало жваве обговорення⁴. Так, *Public International Law and Policy Group* розробили законопроект, який передбачає створення Вищого суду України з воєнних злочинів⁵.

Унаслідок російської агресії в Україні з 2014 . Україна ініціювала низку проваджень у міжнародних судах і міжнародних органах: Міжнародному суді ООН, Міжнародному кримінальному суді (далі – МКС), Європейському суді з прав людини (далі – ЄСПЛ). Таке різноманіття міжнародних юридичних процесів породжене саме тим, що внаслідок російської агресії було вчинено широке коло міжнародних злочинів, порушень людських прав, заподіяно екологічну шкоду. Щодо частини з них існують механізми, які можуть забезпечити розслідування та притягнення винних, інші, перш за все міжнародний злочин агресії, потребує створення спеціального суду.

ЄСПЛ. Від початку російської агресії у 2014 р. Україна подала до ЄСПЛ проти РФ 10 заяв⁶ (не враховуючи індивідуальних заяв щодо порушень людських прав унаслідок агресії).

Так, відразу після початку російської агресії 28 лютого 2022 р. Україна звернулася до ЄСПЛ із вимогою вжити термінові забезпечувальні заходи і зобов'язати РФ зупинити військову агресію проти України. ЄСПЛ зобов'язав РФ утримуватися від військових нападів на цивільне населення та цивільні об'єкти, а також негайно забезпечити безпеку медичних установ, їх персоналу та аварійно-рятувальних служб у межах території, атакованої або захопленої російськими військами. Згодом ЄСПЛ розширив перелік зобов'язань РФ щодо тимчасових заходів, однак РФ проігнорувала ці вимоги. Вже 16 березня 2022 р. Комітет Міністрів Ради Європи виключив РФ зі складу Ради Європи. Водночас, хоча можливість подавати індивідуальні заяви проти РФ припинена, розгляд справ, поданих Україною проти РФ і тисяч індивідуальних скарг проти РФ, триває. Однак можна прогнозувати, що після ухвалення рішень ЄСПЛ ми зіт-

one which condemned Hitler's henchmen' (*Daily Mail*, 04.03.2022) <<https://www.dailymail.co.uk/news/ukraine/article-10579137/PHILIPPE-SANDS-need-new-Nuremberg-trial-make-Putin-pay.html>> (accessed: 06.06.2023).

³ Philippe Sands, 'There can be no impunity for the crime of aggression against Ukraine' (*Financial Times*, 17.02.2023) <<https://www.ft.com/content/c26678cb-042c-4b84-bb26-88047046601a>> (accessed: 06.06.2023).

⁴ O Corten, V Koutroulis, *Tribunal for the crime of aggression against Ukraine – a legal assessment* (European Parliament 2022).

⁵ Draft Law for a Ukrainian High War Crimes Court Prepared by the Public International Law & Policy Group <<https://static1.squarespace.com/static/5900b58e1b631bffa367167e/t/62d6c27baae10b6ca51caddb7/1658241661209/DRAFT+Ukraine+High+War+Crimes+Court.pdf>> (accessed: 05.06.2023).

⁶ Inter-State case Ukraine v. Russia (X): receipt of completed application form and notification to respondent State. ECHR <<https://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-7372751-10076076>> (accessed: 05.06.2023).

кнемемося з проблемою невиконання цих рішень із боку РФ. Імовірно, їхнє виконання стане можливим після того, як у РФ зміниться політичний режим на демократичний, а сама держава намагатиметься зняти міжнародні санкції та повернутися до Ради Європи. Подібна практика мала місце у Греції, після режиму “чорних полковників”.

Міжнародний суд ООН. Україна ініціювала справи в Міжнародному суді ООН проти РФ у 2017 р. та 26 лютого 2022 р. – після початку повномасштабного нападу.

Так, 26 лютого 2022 р. Україна звернулася з заявою⁷ до Міжнародного суду ООН, стверджуючи, що РФ порушила Конвенцію про запобігання злочину геноциду та покарання за нього⁸.

У цій заяві Україна вказує, що має місце зловживання правом, оскільки під приводом неправдивих тверджень щодо нібито вчинених Україною актів геноциду в Луганській та Донецькій області України, РФ визнала так звані “Донецьку Народну Республіку” (далі – “ДНР”) та “Луганську Народну Республіку” (далі – “ЛНР”), і розпочала “спеціальну військову операцію” проти України. Україна, заперечуючи такі акти геноциду, подала заяву, ‘щоб встановити, що РФ не має законної підстави вживати заходів в Україні та проти неї з метою запобігання та покарання будь-якого передбачуваного геноциду’. Україна також обвинуватила РФ у ‘плануванні актів геноциду в Україні’ та в тому, що остання ‘навмисно вбиває та заподіює серйозних ушкоджень представникам української національності’⁹.

Україна просила Міжнародний суд ООН визнати всі події, вчинені РФ на території України після 24 лютого 2022 р., геноцидом, а також зобов’язати відшкодувати всю шкоду, заподіяну Україні протягом цього часу.

16 березня 2022 р. Міжнародний суд ООН задовольнив клопотання України щодо вжиття запобіжних заходів для зупинення військового вторгнення РФ в Україну і видав наказ (*order*), яким зобов’язав РФ негайно зупинити військові дії в Україні¹⁰. Цей наказ мав обов’язковий характер, однак РФ його проігнорувала. Імовірно, такі дії РФ вплинуть на рішення Міжнародного суду ООН.

⁷ Application instituting proceedings filed in the Registry of the Court on 26 February 2022. Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation). ICJ. 27.02.2022.

⁸ Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. International Treaty. UN General Assembly. Resolution 260 A (III) of 9 December 1948.

⁹ В Лебідь, ‘Порушення конвенції про запобігання геноциду: що далі відбуватиметься у Міжнародному Суді ООН?’ (УГСПЛ, 22.07.2022) <<https://www.helsinki.org.ua/articles/sprava-ukraina-proty-rosii-shchodoporushennia-konventsii-pro-zapobihannia-henotsydu-shcho-dali-vidbuvatymetsia-u-mizhnarodnomu-sudi-oon>> (дата звернення: 05.06.2023).

¹⁰ Order on provisional measures. Application instituting proceedings filed in the Registry of the Court on 26 February 2022. Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation) ICJ. 16.03.2022 <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220316-ORD-01-00-EN.pdf>> (accessed: 05.06.2023).

У Міжнародному суді ООН триває розгляд ще однієї справи, ініційованої Україною проти РФ ще в 2017 р.

Україна вказувала на порушення РФ положень двох міжнародних договорів: Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 р. і Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р.

Україна обвинувачувала РФ у порушенні нею міжнародно-правових зобов'язань, зокрема передбачених у Міжнародній конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму, з 2014 р. Ці порушення полягали в підбурюванні та підтримці озброєного повстання проти української влади на сході України. Інше обвинувачення стосувалося того, що, починаючи з 2014 р., РФ порушувала свої міжнародно-правові обов'язки, передбачені Конвенцією про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Це відбувалося внаслідок створення в Автономній Республіці Крим 'атмосфери насильства та залякування неросійських етнічних груп', зокрема через утиски прав кримських татар, а так само внаслідок заборони отримувати освіту українською мовою.

Позиція України обґрунтовувалася таким чином: РФ надавала допомогу представникам так званих "ЛНР" та "ДНР" і, зокрема, зброю; здійснення обстрілів цивільного населення; збиття малайзійського пасажирського лайнера "Боїнг МН-17"; запровадження заборони на функціонування Меджлісу кримськотатарського народу у Криму; переслідування та утиски української та кримськотатарської громад; здійснення щодо них насильницьких зникнень і вбивств тощо¹¹.

Однак навіть після позитивних рішень на користь України доведеться вирішувати питання – як примусити РФ виконати рішення Міжнародного суду ООН. Однією з реальних умов є прихід у РФ до влади уряду, який намагатиметься нормалізувати міжнародно-правові відносини та буде прагнути зняття економічних санкцій.

МКС. Окремо варто підкреслити роль МКС у розгляді міжнародних злочинів (*atrocities*), вчинених конкретними особами: геноцид, воєнні злочини, злочини проти людяності, злочин агресії. Україна з 2014 р. визнала юрисдикцію МКС і передала низку доказів вчинення представниками РФ на території України воєнних злочинів та злочинів проти людяності. З лютого 2022 р. прокурор МКС надіслав своїх представників для розслідування фактів вчинення воєнних злочинів представниками РФ в Україні. За результатами розслідування прокуратура Міжнародного кримінального суду видала ордер за обвинуваченням у вчиненні геноциду щодо українських дітей.

¹¹ В Лебідь, 'Що відбувається на юридичному фронті у міжнародних судах?' (УТСПЛ, 22.03.2022) <<https://www.helsinki.org.ua/articles/shcho-vidbuvaetsia-na-iurydychnomu-fronti-u-mizhnarodnykh-sudakh>> (дата звернення: 05.06.2023).

Створення нового міжнародного трибуналу щодо агресії. Варто відзначити, що поза межами юрисдикції МКС опинився міжнародний злочин агресії. Саме тому міжнародна спільнота обговорює створення нового міжнародного судового органу, який матиме юрисдикцію розглядати злочин агресії. Однак поки що ведуться суперечки щодо того, який формат повинен мати цей орган: чи це буде міжнародним органом, створеним Генеральною Асамблеєю ООН, чи це буде орган створений за договором між Україною і міжнародними організаціями¹², чи це буде гібридний орган, який включатиме у себе українських і міжнародних суддів. У будь-якому випадку, очевидно, що такий орган буде створений, оскільки існує згода на міжнародно-правовому рівні щодо необхідності притягнення винних осіб до відповідальності та відшкодування заподіяної шкоди.

Нагадаємо, що в Кримінальному кодексі РФ передбачена кримінальна відповідальність за “планування, підготовку, розв’язування та ведення агресивної війни” (ст. 353 КК РФ), а в інших статтях глави 34 КК РФ передбачена відповідальність за низку інших воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноцид. Можна припустити, що оскільки строку давності за воєнними злочинами немає, у випадку зміни політичного режиму в РФ на демократичний режим, частину вчинених воєнних злочинів російськими військовослужбовцями розглядатимуть безпосередньо російські суди за російським кримінальним законодавством. Однак, із погляду сьогодення, це поки що виглядає фантастичним.

Комплексний підхід до питання юридичної відповідальності РФ та її високопосадовців за агресію в Україну та супутні міжнародні злочини передбачає визначення кількох рівнів, які повинні бути реалізовані в цій системі. Пропонуємо виділити доказовий, інституційний і забезпечувальний рівні.

Доказовий рівень передбачає збір фактів та доказів із дотриманням відповідних процесуальних вимог¹³ (як зразок варто розглядати стандарти МКС). Російська агресія відбувається в умовах, коли суттєво виросла можливість фіксації вчинених воєнних злочинів за допомогою відеоматеріалів. Разом із тим, масовість вчинення воєнних злочинів призводить до необхідності залучення значної кількості документаторів цих подій. Водночас можна говорити про існування кількох елементів збирання доказів міжнародних злочинів. Громадські документатори: громадські активісти та журналісти, які фіксують факти як за допомогою інтерв’ю з постраждалими особами, так і формують відповідні інформаційні бази та здійснюють OSINT-розслідування. Свідчення та матеріали, зібрані громадськими документаторами, мають первинний та неофіційний ха-

¹² Corten, Koutroulis (n 4) 14–9.

¹³ Fausto Pocar, Marco Pedrazzi, Micaela Frulli (ed), *War Crimes and the Conduct of Hostilities: Challenges to Adjudication and Investigation* (Edward ELGAR 2013) 349–50.

ракти і використовуються іншими категоріями документаторів для підготовки відповідних офіційних документів. До процесуальної фіксації та розслідування воєнних злочинів задіяна значна кількість працівників національних правоохоронних органів (Служби безпеки України, прокуратури, національної поліції). Так, задіяно понад 6 тис. кваліфікованих поліцейських та більш ніж 600 прокурорів із міжнародним досвідом¹⁴. Водночас унаслідок масовості воєнних злочинів та порушень людських прав, очевидно, що, на жаль, їх все одно недостатньо. Крім того, звільнення окупованих територій України буде вимагати розслідування нових численних фактів таких правопорушень.

Необхідність того, щоб докази, зібрані українськими правоохоронцями, були прийнятні в МКС, зумовила зміни в національному законодавстві та сприяла проведенню серії спеціальних навчань українських правоохоронців.

Фіксацією фактів, які можуть бути визнані міжнародними злочинами, займаються і представники міжнародних інституцій. Так, після початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 р., прокурор МКС спрямував низку працівників в Україну для фіксації фактів міжнародних злочинів. Одним із наслідків такої фіксації є видача Міжнародним кримінальним судом ордеру на арешт В. Путіна і М. Львової-Белової за підозрою у вчиненні міжнародного злочину геноциду внаслідок депортації українських дітей та їх примусове усиновлення громадянами РФ.

Варто зазначити, що існують також інші механізми фіксації міжнародних злочинів РФ в Україні, які виконують спеціальні функції. Так, варто вказати ще на документування фактів воєнних злочинів за допомогою такої новоствореної інституції, як Незалежної міжнародної слідчої комісії, метою якої було зібрати факти, свідчення та докази для Ради ООН з прав людини. Саме її діяльність варто розглядати як невід'ємний елемент системи притягнення до юридичної відповідальності¹⁵. Таким чином, розширюється коло органів ООН, що, окрім, власне, діяльності Комісара з прав людини¹⁶ передбачає отримання обґрунтування для прийняття органами ООН відповідних рішень.

Один із необхідних механізмів, який потрібно створити для притягнення РФ до відповідальності, стосується міжнародного злочину агресії. Як відомо, нині юрисдикція МКС не включає злочин "агресії". Саме тому дискусії з приводу створення, формату діяльності та повноважень

¹⁴ О Гарасимів, С Марко, О Ряшко, 'Як покарати воєнних злочинців в Україні: механізми відновлення справедливості' в Stratonov V (ed), *Military offences and war crimes: background, theory and practice* (Baltija Publishing 2023) 209.

¹⁵ Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. Human Rights Council. 15 March 2023. A/HRC/52/62.

¹⁶ Killings Of Civilians: Summary Executions and Attacks on Individual Civilians in Kyiv, Chernihiv, And Sumy Regions in the Context of the Russian Federation's Armed Attack Against Ukraine. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. December 2022.

цього органу все ще триває. На сьогодні залишається конкуренція між проектами формату міжнародного суду, створеного ООН (зокрема Генеральною Асамблеєю) та міжнародним гібридним судом, до якого входять українські та міжнародні судді, створення якого може здійснюватися у рамках міжнародних домовленостей України та міжнародних організацій (Європейський Союз, Рада Європи, ООН), а також окремих держав, які підтримують створення такого суду. Кожна з них має як свої переваги, так і недоліки. Так, створення міжнародного суду (трибуналу) за допомогою механізмів ООН потребуватиме пошуку голосів для підтримки цього проекту, а гібридний проект, однак це дає змогу вирішити питання імунітету російських високопосадовців, водночас суд, створений за гібридною формою¹⁷, може бути більш гнучким, розглядати не лише злочини агресії, а й інші воєнні злочини, які залишаються поза межами розгляду інших міжнародних судів.

Таким чином, інституційний рівень передбачає як створення нових і належне функціонування чинних міжнародно-правових і національних інституцій для узагальнення фактів та доказів, так і здійснення їхньої оцінки та ухвалення рішення.

Забезпечувальний рівень досліджуваної системи включає у себе прийняття рішень щодо забезпечувальних заходів, вирішення питань щодо арешту та доставки підозрюваних осіб до відповідних інституцій, арешт та конфіскація майна для забезпечення компенсації за вчинену шкоду, виконання рішення міжнародних інституцій тощо.

Видача ордеру МКС на арешт В. Путіна і М. Львової-Белової якраз і становить необхідний, однак недостатній елемент для притягнення осіб, винних у міжнародних злочинах та порушенні людських прав. Адже саме виконання нашттовхується на політичну складову, зокрема в частині того, що керівництво деяких держав заявляло про те, що вони не будуть виконувати ордер МКС на арешт. Інша складова полягає у тому, що ухвалення заочного рішення не дасть змоги належним чином забезпечити правосуддя. Ці заходи можливі лише за умови узгоджених дій держав – учасниць ООН щодо гарантування норм міжнародного права.

Суттєва складова цього рівня – матеріальна. Вона включає залучення фінансових і нефінансових ресурсів для створення та функціонування міжнародного суду щодо агресії, так і тих міжнародних органів, які зосереджені на встановленні обсягу шкоди, заподіяної Україні внаслідок російської агресії. Сюди ж варто віднести інституції та процедури встановлення майна та коштів, належних країні-агресору, що можуть бути звернені на компенсацію Україні, а також створення відповідних правових механізмів для такої компенсації. Так, зокрема, з цією метою від-

¹⁷ Kirsten Ainley, Mark Kersten, *Dakar Guidelines on the Establishment of Hybrid Courts* (2019) 6.

бувається створення міжнародного реєстру збитків, спричинених російською агресією.

Висновки. Міжнародна система захисту людських прав виявилася неготовою до того, що держава, яка займає місце постійного члена Ради Безпеки ООН, розпочне агресію проти України, масово порушуючи міжнародні стандарти як у сфері людських прав, так і гуманітарного права.

Притягнення осіб винних у порушенні прав людини та вчиненні воєнних злочинів унаслідок російської агресії в Україні зіштовхується з низкою проблем. Серед них: продовження воєнних дій, знищення доказів на окупованих територіях, недостатня кількість осіб, які проводять розслідування вчинених порушень людських прав та воєнних злочинів, малоімовірність видачі РФ винних осіб міжнародним судовим органам чинним російським режимом, відсутність юрисдикції МКС за злочин агресії, виключення РФ з-під юрисдикції ЄСПЛ.

Триває дискусія фахівців із міжнародного права та політиків щодо формату створення міжнародного суду за воєнні злочини, вчинені РФ в Україні задля ефективного притягнення винних осіб: або міжнародний суд, за аналогією із МКС, який зосередить свою увагу на злочині агресії, затверджений Генеральною Асамблеєю ООН, або міжнародний суд гібридного типу, створений відповідно до угод України з міжнародними організаціями або іншими державами, який залучить українських і міжнародних суддів.

Міжнародний трибунал щодо злочину агресії Росії проти України потрібен не лише для того, щоб притягнути до відповідальності найвищих російських посадових осіб, які розпочали і здійснювали агресію, а й для того, щоб відновити дію міжнародного права, зокрема міжнародного права людських прав і міжнародного гуманітарного права.

Все ще поза межами судового розгляду перебувають численні екологічні злочини, вчинені РФ унаслідок агресії проти України.

Система фіксації збитків, заподіяних внаслідок агресії проти України, потребує розвитку та удосконалення з тим, щоб відшкодування за такі збитки відповідало принципу справедливості, а порушені права були відновлені або принаймні особа отримала розумну та належну компенсацію.

Потрібне реформування системи захисту людських прав і миру в системі ООН, зокрема в частині позбавлення постійного члена Ради Безпеки ООН РФ та удосконалення системи реагування органів ООН на масові порушення прав людини.

Необхідне удосконалення української правоохоронної та судової систем, підвищення кваліфікації правоохоронних і судових органів, державних службовців та адвокатів для навчання нормам міжнародного гуманітарного, кримінального права, права людських прав з тим, щоб

збільшити спроможність ефективно розслідувати та розглянути масові порушення людських прав і міжнародні злочини, вчинені російськими комбатантами та високопосадовцями.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Ainley Kirsten, Kersten Mark, *Dakar Guidelines on the Establishment of Hybrid Courts* (2019) (in English).
2. Corten O, Koutroulis V, *Tribunal for the crime of aggression against Ukraine – a legal assessment* (European Parliament 2022) (in English).

Edited books

3. Pocar Fausto, Pedrazzi Marco, Frulli Micaela (ed), *War Crimes and the Conduct of Hostilities: Challenges to Adjudication and Investigation* (Edward ELGAR 2013) (in English).
4. Olena O, Marko S, Riashko O, 'How to punish war criminals in Ukraine: mechanisms for restoring justice', Stratonov V (ed). *Military offences and war crimes: background, theory and practice* (Baltija Publishing 2023) 205–18 (in Ukrainian).

Newspaper articles

5. Philippe S, 'Putin's use of military force is a crime of aggression' (*Financial Times*, 28.02.2022) <<https://www.ft.com/content/cbbdd146-4e36-42fb-95e1-50128506652c>> (accessed: 06.06.2023) (in English).
6. Philippe S, 'There can be no impunity for the crime of aggression against Ukraine' (*Financial Times*, 17.02.2023) <<https://www.ft.com/content/c26678cb-042c-4b84-bb26-88047046601a>> (accessed: 06.06.2023) (in English).
7. Philippe S, 'Why we need a new Nuremberg trial to make Putin pay: From Britain's leading expert on crimes against humanity Philippe Sands, a powerful personal plea for the world to hold a tribunal like the one which condemned Hitler's henchmen' (*Daily Mail*, 04.03.2022) <<https://www.dailymail.co.uk/news/ukraine/article-10579137/PHILIPPE-SANDS-need-new-Nuremberg-trial-make-Putin-pay.html>> (accessed: 06.06.2023) (in English).

Websites

8. Lebid V, 'Porushennia konventsii pro zapobihannia henotsydu: shcho dali vidbuva-tymetsia u Mizhnarodnomu Sudi OON?' (*Ukrainian Helsinki Union on Human Rights*, 22.06.2022) <<https://www.helsinki.org.ua/articles/sprava-ukraina-proty-rosii-shchodo-porushennia-konventsii-pro-zapobihannia-henotsydu-shcho-dali-vidbuvatymetsia-u-mizhnarodnomu-sudi-oon>> (accessed: 05.06.2023) (in Ukrainian).
9. Lebid V, 'Shcho vidbuvaetsia na yurydychnomu fronti u mizhnarodnykh sudakh?' (*Ukrainian Helsinki Union on Human Rights*, 22.03.2022) <<https://www.helsinki.org.ua/articles/shcho-vidbuvaetsia-na-iurydychnomu-fronti-u-mizhnarodnykh-sudakh>> (accessed: 05.06.2023) (in Ukrainian).

Ruslan Topolevskyi

LEGAL RESPONSIBILITY FOR HUMAN RIGHTS VIOLATIONS
AND WAR CRIMES CAUSED BY THE RUSSIAN FEDERATION'S
AGGRESSION AGAINST UKRAINE:
BACKGROUND AND PERSPECTIVES

ABSTRACT. The aggression of the Russian Federation against Ukraine has called into question the possibility of the future existence of international law.

These issues are the effectiveness of mechanisms for holding guilty states and perpetrators accountable for massive violations of human rights and international crimes and updating the system of international institutions to prevent a recurrence of aggression in the future. To this end, it is necessary to coordinate different international, regional, and national legal instruments of accountability for international crimes.

The article aims to review the legal instruments for bringing to legal responsibility for human rights violations and war crimes committed as a result of Russian aggression in Ukraine and to highlight the existing areas and approaches to form a comprehensive vision and use of such means and instruments.

The author points out that the following issues need to be resolved: prosecution of Russian officials for aggression, extradition of perpetrators from the territory of the Russian Federation to the relevant international legal institutions, formation of a register of damage caused by aggression, and assessment of this damage, and recording of war crimes and human rights violations committed as a result of Russian aggression in Ukraine at the appropriate procedural level.

Legal accountability for human rights violations and international crimes is carried out at the following levels: evidential (recording of international crimes, primary and basic); institutional (creation of new and proper functioning of existing international legal and national institutions to summarize facts and evidence, evaluate them and make a decision); provisional (delivery of suspects to the relevant institutions, seizure and confiscation of property to ensure compensation for the damage, enforcement of decisions of international institutions).

The fairness of international legal efforts implies recognition of the Russian Federation's aggression as criminal, bringing to international responsibility the guilty officials of the Russian Federation and the state as a whole, material compensation to the victims and their relatives, and creation of a system for restoring the economy and environment of Ukraine affected by the Russian aggression.

KEYWORDS: human rights; international crimes; aggression; international humanitarian law; responsibility for aggression; war crimes; responsibility for international crimes.